

Copyright © 1956 by Hermann Hesse
Alle Rechte bei und vorbehalten durch
Suhrkamp Verlag Frankfurt am Main

Jelen kiadás a Magvető Könyvkiadónál
1980-ban Csillagsors címen
megjelent kötet alapján készült.

Fordította: Korányi Judit

A címlapon Hermann Hesse
Das Hesse-Haus am Berner Melchenbühlweg
című akvarellje látható.

Változatlan utánnymás

Cartafilus Kiadó, Budapest 1996, 1999
Felelős kiadó: Szász Zsolt és Bokros Tibor
Hungarian translation © by
Korányi Judit 1980, 1996, 1999

ISBN 963 85486 2 2

Rosshalde – amikor tíz éve Johann Veraguth megvásárolta és odaköltözött – régi udvarház volt; gazonos kerti utak, mohos padok, korhadó lépcsők s áthatolhatatlan, dzsungelszerű park. A jó kéthektáros birtokon akkoriban nem állt más épület, mint a szép, de pusztulásnak indult uradalmi ház, az istálló és egy kis, templomszerű kerti lak a parkban, melynek ferdén, megvetemedve lógott az ajtaja, falán moha, és penész lepte a hajdani kék selymes tapétát.

A birtok megvásárlása után az új tulajdonos rögtön lebontatta a düledező templomocskát, és csak a tíz régi lépcsőfok maradt meg, amely a tállakhely küszöbétől a tó széléig vezetett. A kerti lak helyére építették Veraguth műtermét; hét éven át itt festett, itt töltötte napjai nagyobb részét, lakása azonban odaát, az udvarházban volt. Később a családi civakodások odáig fajultak, hogy nagyobbik fiát elküldte hazulról, vidéki iskolákba járatta; a házat átengedte feleségének és a cselédségnek, magának pedig két szobát építtetett a műteremhez, s itt élt agglegény módjára. Kár volt a szép uradalmi házért; Veraguthné a hétéves Pierre-rel csak a felső emeletet használ-

ta, s néha fogadott ugyan látogatókat, vendégeket, de nagyobb társaságot soha, így évről évre egy sor szoba állt üresen.

A kis Pierre nemcsak kedvence volt a két szülőnek, hanem az egyetlen kötelék is apa és anya között, bizonyos érintkezést biztosítva az udvarház és a műterem között. Tulajdonképpen ő volt Rosshalde egyetlen ura és tulajdonosa is. Veraguth úr kizárólag a műteremházban lakott, övé volt az erdei tó és környéke, meg az egykor vadspark. Felesége birtokolta a házat, a hársfa- és a gesztenyefasort, ő gondoskodott a gyepesítésről, s csak elvétve, mintegy vendégként keresték fel egymás területét. Kivételt csak az étkezések jelentettek, ilyenkor a festő általában megjelent az udvarházban. A kis Pierre volt az egyetlen, aki nem vette tudomásul az élet ilyen szétválását, a területek feldarabolását, s nem is igen tudott róla. Gondtalanul szaladgált ki s be a régi meg az új házba egyaránt, éppúgy otthon volt a műteremben és az apja könyvtárában, mint odaát a folyosókon, a képcsarnokban vagy az anyja szobáiban. Övé volt az eper a gesztenyefák között, a virág a hársfasorban, az erdei tó a halkkal, a fürdőkabin, a gondola. úrfinak és védecnek érezte magát anyja szobalányai között, de apja inasa, Robert mellett is. A vendégek szemében ő volt a ház asszonyának fiacskája, illetve a festő fia azoknak az uraknak, akik a papa műtermében megfordultak, és franciául beszélgettek. A kisfiú

portréi, fényképei ott függtek az apa hálósobájában és a régi házban, az anyja világos tapétás szobáiban is. Pierre-nek nagyon jó dolga volt, talán még jobb, mint az olyan gyerekeknek, akiknek szülei teljes egyetértésben élnek. Nevelését nem határozta meg semmilyen program, s ha az anyai területen égni kezdett a lába alatt a talaj, az erdei tó környékén biztos menedéket talált.

A fiú már rég ágyban volt; tizenegy órakor az utolsó fény is kialudt a házban. Ekkor jött haza Johann Veraguth, jóval éjfél után, egyedül, gyalogosan a városból, ahol ismerőseivel vendéglőben töltötte az estét. Ahogy lépkedett a langyos, felhős, kora nyári éjszakában, érezte, elszáll fejéből a borgőz, a lázas nevetések és durva tréfák kocsmahangulata. Mélyen belélegezte a párás, meleg éjszakai levegőt, és figyelmesen haladt az úton Rosshalde sötétlő gabonaföldjei között, az érett kalászkok csöndben meredtek a sápadt égbolt felé. A birtok bejárata előtt egy pillanatra felnézett, a ház fényes homlokzata nemesen, hívogatóan csillogott a fák fekete árnyékában. Percekig élvezettel szemlélte a csodás képet, mint egy arra járó ismeretlen vándor. Azután ment még pár száz métert a magas sövény mentén, addig a helyig, ahol egy átbúvót, titkos erdei utat taposott ki magának a műteremhez. Frissen, erőteljes léptekkel haladt az alacsony férfi a sötét, elvadult parkon át otthona felé. A ház ott tűnt fel hirtelen, ahol a lombok sötétje

fölszakadt a tó fölött, és széles ívben látni engedte a fakószürke égboltot.

Teljes csöndben, csaknem feketén állt ott a kis tó, a gyenge fény úgy feszült rá a víztükörré, mint valami vékony hártya vagy finom porréteg. Veraguth órájára nézett, mindjárt egy óra volt. Kinyitotta a kis épület mellékajtaját, mely a lakószobába vezetett. Gyertyát gyújtott, gyorsan levetkőzött; kilépett a szabadba, le a széles, lapos lépcsőkön, majd lassan beleereszkedett a tóba. A víz apró kis körökben, finoman csillogva gyűrűzte körül a térdét. Víz alá bukott, úszott egy kicsit, de a szokatlanul töltött este után hirtelen fáradtság tört rá, így visszafordult, s csuromvizesen bement a házba. Magára kapta bolyhos fürdőköpenyét, megdörzsölte rövidre nyírt, vizes haját. A pár lépcsőn mezítláb ment föl a műterembe, egy hatalmas, csaknem üres helyiségbe. Gyors mozdulatokkal felkattintotta az összes villanyt. Izgatottan a festőállványhoz sietett, hogy szemügyre vegye az utóbbi napok munkáját egy kisméretű vásznon. Kezét a térdére támasztva a kép fölé hajolt, s a vakító fényben tágra nyitott szemmel meredt a vászon ragyogó, friss színeire. Így maradt néhány percig. Szótlanul figyelte a képet, míg az utolsó ecsetvonásig ismét fel nem idézte magában a munkáját. Évek óta az volt a szokása, hogy munkanapok előtt nem vitt más képzetet magával az ágyba, álmába, csak a festményét, amelyen dolgozott. Eloltotta a lámpákat,

felkapta a gyertyát, és bement a hálószobájába, melynek ajtaján kis tábla és kréta lógott. „Ébresztés hétkor, kávé kilenckor” – írta fel erőteljes, szögletes betűkkel, majd becsukta az ajtót, és ágyba bújt. Mozdulatlanul, nyitott szemmel feködt még egy darabig, s erejét megfeszítve maga elé idézte a képet. Mikor betelt vele, lehunyta tiszta, szürke szemét, halkan felsóhajtott, és gyorsan álomba merült.

Reggel Robert a kívánt időpontban ébresztette; a festő azonnal felkelt, egy kis helyiségben hideg folyó vízzel megmosakodott, belebújt durva, jócskán kinőtt, szürke vászonoveralljába, és átment a műterembe, ahol az inas már felhúzta a hatalmas redőnyöket. A kis asztalon egy tányér gyümölcsöt talált, egy palack vizet és egy darab rozskenyert, melyet elgondolkozva majszolni kezdett, de közben már az állvány elé állt, a képet szemlélte. Föl-alá járva evett néhány falat kenyeret, kihalászott pár cseresznyét az üvegtányérból. Láttá, hogy ott hever néhány levél és újság, de nem nézte meg őket. Néhány pillanat múlva már a tábori széken ült a munkája előtt, mint akit megigéztek.

A téglalap alakú, kis kép pirkadatot ábrázolt, néhány hete, egy utazása alkalmával vetette papírra több vázlatban is. A Felső-Rajna mentén, egy falusi fogadóban szállt meg, de nem találta meg barátját, akit meg akart látogatni. A kellemetlen, esős estét a füstös kocsmában töltötte, s

egy meszes-dohos szagú, nedves vendégszobában éjszakázott. Éber álmából még napfölkelt előtt fölébredt, melege volt, és rosszkedvet érzett. A kaput még zárva találta, így a vendéglő ablakán mászott ki a szabadba. A Rajna-parton eloldozott egy csónakot, és a gyengén áramló folyón kivezett a hajnali szürkületbe. Épp amint visszafordult volna, egy evezőst látott a másik part felől közeledni; a tejszerű, ködös hajnal gyengén vibráló, hideg fénye körülölelte, s így mérhetetlenül felnagyította a halászcsónak sötét körvonalait. A látvány és a különös fény hirtelen megigézte, lebilincselte. Lassított, engedte közelebb jönni a férfit, aki egy úszó bójánál megállt, és egy varását emelt ki a hűvös vízből. Két jókora, ezüstös hal vált láthatóvá, egy pillanatra nedvesen megcsillantak a szürke folyóvíz fölött, majd tompán puffantak be a halász csónakjába. Veraguth azonnal megkérte a férfit, hogy várjon, hozta a legszükségesebb eszközeit, és vízfestékekkel gyorsan vázlatot készített. Még egy napot töltött a helyszínen, festett és olvasgatott. Harmadnap kora reggel ismét festett a szabadban, majd elutazott, de gondolatai addig gyötörték, amíg a kép formát öltött, s most napok óta mellette ült. Csaknem kész volt már vele.

Neki, aki legszívesebben ragyogó napsütésben vagy meleg, fák közé szűrődő erdei fényben festett, igen sok munkát adott a képből áradó ezüstös hideg, de valami új hangulattal töltötte

el; tegnap tökéletes megoldásra lelet, s most érezte, hogy egyik legsikerültebb munkája előtt ül. Itt nem a megörökítés, nem a méltó ábrázolás volt a tét, hanem az, hogy a természet közömbös, talányos létéből és folyamatából egyetlen pillanat áttörje az üvegszerű felszínt, és éreztesse a valóság forrón lökötő lélegzetét.

Tágra meredt szemmel bámulta a képet, és ringatta a kezében lévő palettát, mely alig hasonlított a megszokottra; a vörös és a sárga festék szinte teljesen hiányzott róla. A víz és a levegő kék volt, borzongatóan hideg, kellemetlen fény futott át a víztükör fölött, a folyóparti bokrok és cölöpök árnyszerűen úsztak a nyirkos, fakó szürkületben, az ormótlan csónak valószerűtlen foltta oldódva feküdt a vízen, a halász arca kifejezéstelen, csak a hal után nyúló kéz volt kérérlhetetlenül valószerű. Az egyik hal csillogva ugrott föl a csónak széléig, a másik tátott szájjal, mozdulatlanul hevert, riadt, merev tekintetében ősi fájdalom. Zord volt a kép, szinte iszonytatóan szomorú, de nyugodt és megtámadhatatlan; azzal az egyszerű szimbolikával, amely nélkül nincs műalkotás, s mely nemcsak érezteti a természet nyomasztó fölfoghatatlanságát, de valami szelíd rácsodálkozással meg is szeretteti velünk.

Amikor a festő már jó két órát dolgozott a munkáján, az inas kopogott, és ura szórakozott hívására belépett a reggelivel. Csöndesen rakosgatta a kannákat, csészéket és tányérokat, helyé-

re tolt egy széket, egy darabig szó nélkül várt, majd óvatosan megjegyezte:

– Kitöltöttem a kávé, Veraguth úr.

– Jövök! – kiáltotta a festő, és hüvelykujjával letörölte az ecsetvonást, melyet épp az imént tett a felugró hal farkára. – Van meleg víz?

Kezet mosott, és leült kávézni.

– Tölthetne nekem egy pipát, Robert – mondta vidáman. – Azt a kis, kupak nélkülit, biztos a hálósobában van.

Az inas elszetett. Veraguth áhítattal itta az erős kávé, s úgy érezte, hajnali ködként árad szét benne az a sejtelmes, omló szédülés, mely újabban megfeszített munka után időnként elfogta.

Átvette a pipát, tüzet kért inasától, s élvezettel szívta az aromás füstöt, mely erősítette és finomította a kávé hatását. Rámutatott a képre, s megkérdezte:

– Maga horgászott gyerekkorában, igaz Robert?

– Igenis, Veraguth úr.

– Nézze csak meg azt a halat, nem azt, amelyik a levegőben van, hanem a másikat ott lent, a nyitott szájút. Jó a szája?

– Persze, hogy jó – mondta Robert gyanakvóan. – De ezt ön jobban tudja, mint én – tette hozzá szemrehányóan, mintha gúnyosnak találta volna a kérdést.

– Nem, tisztelt barátom, ez nem így van. Az ember a vele történeteket csak egészen fiatalon éli

át élesen, frissen, úgy 13-14 éves koráig, és abból táplálkozik egy életen át. Nekem fiatalkoromban soha nem volt dolgom halakkal, ezért kérdeztem magát. Tehát: jó így a szája?

– Jó, igazán semmi baja – felelte Robert, akinek jólesett a hízelgés.

Veraguth már fel is állt, és palettáját vizsgálta. Robert ránézett. Jól ismerte ezt a kezdődő koncentrációt, mely gazdája pillantását szinte üveggé tette, és tudta, hogy most már ő, a kávé, az előbbi beszélgetés és minden egyéb elsüllyedt a férfiban. Ha pár perc múlva szólna neki, mintha mély álmából ébresztené. De ez veszélyes volt. Robert leszedte az asztalt, közben észrevette, hogy gazdája hozzá sem nyúlt a postához.

– Veraguth úr! – szólt félhangosan.

A festő még elérhető volt. Ellenséges, kérdő tekintettel pillantott vissza a válla fölött úgy, mint amikor valaki holtfáradt, s félálomból még egyszer fölébresztik.

– Levelei érkeztek.

Ezzel Robert kiment. Veraguth idegesen rányomott egy pacni kobalkéket a palettára, a tubust odahajította a bádogtetejű, kis festőasztalkára, keverni kezdte a festéket, de közben folyton az inas figyelmeztetésére gondolt, míg a végén dühösen félrelökte a palettát, s a levelek után nyúlt.

A szokásos üzleti ügyek: felkérés, hogy vegyen részt egy kiállításon, egy lapszerkesztő kéré-

se, közöljön adatokat az életéből, egy számla. Ekkor hirtelen jól ismert kézírást pillantott meg, édes borzongás töltötte el a lelkét; kezébe vette a borítékot, élvezettel olvasta rajta a nevét és a cím minden szavát, jólesően merülve el a szabad, dacos és jellegzetes írás szemlélésében. Azután megpróbálta leolvasni a bélyegzőt. A bélyeg olasz volt, csak Nápoly vagy Genova lehetett, barátja tehát már Európában van, egész közel, s pár napon belül itt lehet.

Megilletődve nyitotta fel a levelet, és örömmel nézte a szigorú rendben, nyílegyenesen húzódo sorokat. Ha jól belegondolt, az utóbbi öt-hat évben csupán külföldön élő barátja ritkán befutó levelei jelentették számára az egyetlen tiszta örömet a munkája és a Pierre-rel töltött órákon kívül. S mint minden alkalommal, az örömteli várakozás közepette most is megfoghatatlan, fájdalmas szégyenérzet lett úrrá rajta, amint tudatába hatolt életének, érzelmeinek elszegényedése, kiégése. Lassan olvasni kezdte a levelet:

Nápoly, június 2. Éjszaka

Kedves Johann!

Szokás szerint egy Chianti és zsíros makaróni, hozzá a házalók kocsmá előtti üvöltözése az első jelei az európai kultúrának, melyhez ismét közeledem. Itt, Nápolyban öt év alatt semmi sem változott, nem úgy, mint Szingapúrban,

vagy Sanghajban, s azt hiszem, ez azt jelzi, hogy otthon is mindent rendben találok. Holnapután érünk Genovába; egy unokatestvérem jön érttem, és elvisz a rokonokhoz, akik ezúttal nem fogadnak majd túlradó rokonszenvvel, minthogy az utóbbi tíz évben, ha jól utána számolok, egy fityinget sem kerestem. úgy vélem, a család igényeit négy-öt nap alatt kielégítem, aztán üzleti ügyeimint intézem Hollandiában; ez megint vagy öt-hat nap, úgyhogy körülbelül 16-án már nálad lehetek. Ezt táviratilag közlöm majd. Tudod, legalább tíz vagy tizennégy napot szeretnék veled tölteni, és zavarnálak a munkádban. Borzasztóan híres lettél, s ha csak félig igaz, amit vagy húsz évvel ezelőtt mondogattál a sikerről és a híres emberekről, időközben bizony jócskán elmeszesedhettél és elhülyülhettél. Képeket is akarok venni tőled, s fenti, anyagi vonatkozású panaszkodásom arra irányul, hogy megpróbáljak az áraidból lefaragni.

Öregsünk, Johann! Ez volt a tizenkettedik utam a Vörös-tengeren, s most először szenvedtem a hőségtől: 46 fok volt.

Úristen, Öregem, még tizennégy nap! Jó néhány flaska moseli borod bánja majd a látogatásomat! Több mint négy éve találkoztunk utoljára.

Levélben 9-e és 14-e között Antwerpenben, az Európa Szállóban érhetsz el. írd meg, ha bárhol, ahol átutazom, kiállításod van!

Otto

Jókedvében még egyszer végigolvasta a temperamentumos írásjelekkel, erőteljes, egészséges betűkkel írt rövid levelet, majd a sarokban álló kis íróasztal fiókjából naptárt keresett elő. Nézegette, s elégedetten bólogatott. Milyen szerencse, hogy a hónap közepéig még több mint húsz képet kiállítják Brüsszelben! így legalább barátja – akinek éles pillantásától tartott kissé, mert előtte nem maradt titokban életének mostani ziláltsága – elsőre olyan benyomást kap róla, amelyre büszke lehet. Ez minden megkönnyít. Elképzelte Ottót, amint kissé nehézkes, tengerentúli eleganciájával a brüsszeli kiállítótermet járja, s meg szemléli képeit, legjobb képeit. Ebben a pillanatban szívből örült annak, hogy részt vett a kiállításon, jóllehet a képek közül már alig volt eladó. Veraguth azonnal írt néhány sort Antwerpenbe.

Még mindenre emlékszik – gondolta hálásan.

– Valóban, legutóbb szinte kizárólag moselit ittunk, s egyik este jócskán becsíptünk.

Eszébe jutott, hogy talán nincs is már moseli a pincében – ahová egyébként nagyon ritkán járt le –, s elhatározta, hogy még aznap rendel egy küldeményt.

Újból leült a munkája elé, de most szórakozott volt, belső nyugtalanságot érzett, elmúlt az a tiszta figyelem-összpontosítás, melyben hivatlanul is ott vannak a jó ötletek. így hát az ecsetet egy pohárba tette, magához vette a levelet, s határozatlan léptekkel kiballagott a kertbe. A tó tükre va-

kítóan csillogott, felhőtlen nyári reggel volt, madárfüttytől visszhangzott a napsütötte kert.

Órájára pillantott. Pierre valószínűleg túl van már a reggeli leckén. Céltalanul bolyongott a parkban, szórakozottan nézett végig a barna, napfoltos utakon, hallgatózott, jön-e valami hang a ház felől, elsétált a játszótér, a hinta és a homokvár mellett. Végül a konyhakert közelébe ért, s futó pillantást vetett a vadgesztenye magas koronájára. Mélyen benn, a sűrű, árnyékos lomb között már az utolsó kis virágfürtök bújtak meg kedvesen. Halk zümmögéssel méhek röpködtek a kerti ösvény nyíló rózsabimbói körül, s a sötét falombok közül néhányszor vidáman megkondukt az udvarház kis toronyórája. Rosszul járt, s Veraguth ismét Pierre-re gondolt, akinek legnagyobb becsvágya volt, hogy egyszer, ha majd megnő, rendbe hozza az öreg szerkezetet.

Ekkor a sövény másik oldaláról hangokat és lépteket hallott. Tompán, finoman fonódtak egybe a napfényes kerti levegőben a méhek zümmögésével, a madáracsicsergéssel, a szegfűágyak és a babvirág bágyasztó illatával. Felesége jött Pierre-rel. Veraguth megállt, hallgatózott.

– Még nem érett meg, várnod kell pár napot – hallotta az anya hangját.

Nevetés, csacsogó fiúhang válaszolt. A nyugodt, zöld kerti világ ezzel a szelíden csendülő gyermekhanggal egy futó pillanatra úgy tűnt a férfinak, mintha saját gyermekkorának távoli

kertjéből hozna üzenete. A sövényhez lépett, az indák közt kikémlelt a kertbe: feleségét látta a napos úton pongyolában, a kezében olló, karján könnyű, barna kosár. Az asszony alig húszlépésnyire volt tőle.

A festő nézte egy darabig. Magas alakja, a komoly, csalódott asszony arc a virágok fölé hajolt, arcát egészen beárnyékolta a széles karimájú szalmakalap.

– Hogy hívják ezeket a virágokat? – kérdezte Pierre. Barna hajában fény csillant, rásütött csupasz, vékony lábaira, s mikor előrehajolt, barnára sült nyaka mellett a széles ingkivágásban szinte világitott háta fehérsége.

– Törökszegfűnek – válaszolta az anya.

– Igen, tudom – folytatta Pierre –, de azt szeretném tudni, hogy a méhek hogy hívják. A méhek nyelvén is biztosan van valamilyen nevük.

– Biztos, de ezt nem tudhatjuk, ezt csak a méhek tudják. Talán azt mondják rá: mézvirág.

Pierre elgondolkodott.

– Az nem lehet – döntötte el. – Annyi mézet a lóherében meg a kapucínusokban is találunk, s minden virágnak mégsem adhatják ugyanazt a nevet.

A fiú nézte, ahogy a méh körülropkodott az egyik szegfűkelyhet, zümmögő szárnyakkal megállt előtte a levegőben, majd behatolt a rózsaszínű üregbe.

Mézvirágok? – gondolta lekicsinylően, és hallgatott. Már rég tudta, hogy épp a legszebb, a leg-

érdekesebb dolgokat nem lehet megérteni és megmagyarázni.

Veraguth a sövény mögött állt, hallgatta beszédüket, figyelte felesége nyugodt, komoly arcát, s kedvencének szép, gyöngéd, de koraérett vonásait. Szíve kővé dermedt, amikor azokra a nyarakra gondolt, amikor nagyobbik fia volt ilyen kisgyermek. Őt elveszítette, és az anyját is. De ezt a kicsit nem akarta elveszíteni, ezt nem! Tolvajként kémlelte a kerítés mögül, próbálta magához csalogatni, magához édesgetni; ha ez a fiú is elfordulna tőle – akkor nincs értelme tovább az életének.

Halkan visszahúzódott, és továbbment a füves úton a fák alatt

Nem nekem való ez a csatangolás – gondolta bosszúsan. Elszántan ment vissza a munkájához, és legyűrve rossz hangulatát ismét feszült munkakedvet kényszerített magára. Ez nem engedte mellékvágányokra, s minden erővel a pillanatnyi célra összpontosult.

Odaát ebédre várták, úgy délfelé gondosan átöltözködött. Borotváltan, megfésülködve sem volt ugyan fiatalabb a kék nyári öltönyben, de frissebbnek, ruganyosabbnak hatott, mint elhanyagolt munkaruhájában. Fogta a szalmakalapot, kezét a kilincsre tette, de abban a pillanatban kinyílt az ajtó, és Pierre lépett be rajta.

Veraguth lehajolt, és homlokon csókolta a fiút.

– Hogy vagy, Pierre? Milyen volt a tanító?